

zal spoedig kunnen getuigen, dat de patiënten niet zijn blootgesteld aan een deprimeerenden invloed en dat in een sanatorium in den regel de meest opgewekte toon en stemming heerscht.

En waarom heerscht er een gezonde opgewekte toon? Om de eenvoudige reden, dat de patiënten gevoelen, dat in hun nieuwe omgeving hun gezondheid terugkeert. De enkele patiënten, die in een gedrukte stemming tot ons komen, zijn spoedig aan hun nieuw leven gewend en gaan met hoop op beterschap de toekomst tegemoet. Van een demoraliseerden invloed heb ik bij de vele patiënten, die ik in de jaren in Hoog-Laren heb leeren kennen, dan ook bitter weinig bemerkt. Vele oud-patiënten komen nog geregeld gaarne eens een kijkje in het sanatorium nemen, om te vertellen dat zij met opgewektheid hun arbeid hebben hervat, die hun vroeger zoo zwaar en moeielijk viel.

En dan altijd weer die sexueele prikkeling en flirtpartijen. Hoe komt men daar toch toe? Zoo iets behoeft in een goed geleid volkssanatorium niet voor te komen. In de vijf jaren is het in Hoog-Laren slechts eens beproefd een flirtpartij te beginnen en dat nog wel door een patiënte-verpleegster, die in een groot ziekenhuis haar opleiding had genoten.

Het zou mij te ver voeren nog meer uit te wijden over de beteekenis der sanatoria; mijn doel was slechts duidelijk te doen uitkomen, dat ik NOLEN'S meening niet alleen niet deel, doch het ook ten zeerste zou betreuren, indien deze ingang zou vinden en zou tegenwerken het vele goede, wat voor de arme onvermogende tuberculoselijders wordt gedaan en nog gedaan zal moeten worden.

Met mijn opmerkingen heb ik willen toonen, dat ik diep doordrongen ben van het nut der sanatoria in den strijd tegen de tuberculose; eveneens ben ik overtuigd, dat samenwerking van sanatoria en consultatiebureau's in den grooten strijd onmisbaar is.

Hoog-Laren, 27 December 1908.

Y. TERPSTRA.

HET VROEG OPSTAAN DER KRAAMVROUWEN.

Als men iemand een thermometer in den mond steekt met den kwikbol naar buiten, zal men — wie spreekt mij dit tegen? — dit zeker geen behoorlijke temperatuursopneming, althans niet van de lichaamstemperatuur van dien persoon, mogen nemen. Evenmin nu mag men aan elk gebruik van cijfers in een geneeskundig betoog den naam van statistische bewijsvoering geven.

Deze opmerking drong zich aan mij op, toen ik dezer dagen in dit *Tijdschrift* (vorigen jaargang blz. 1958) in het door dr. VAN TUSSENBROEK gegeven referaat over „het vroeg opstaan der kraamvrouwen” de cijfers las, waarmede MARTIN en VAN ALVENSLEBEN hun meening over dit onderwerp verdedigen.

Hun methode is gevaarlijk genoeg om daartegen eens te waarschuwen.

Met „hun methode” bedoel ik hier het gebruik, dat zij van de cijfers maken; want — al trekt mij hun kraambehandeling vooralsnog evenmin aan als zij dit ref. doet — het oordeel daarover zal ik liever aan meer bevoegden overlaten.

Zij hebben dan uit een zeker aantal kraamvrouwen uitgezocht een honderdtal, bij wie men verwachten mocht, dat het kraambed ongestoord zou verlopen. „Uitgesloten werden alle vrouwen, bij wie de bevalling abnormaal lang geduurd had, met temperatuursverhooving gepaard ging of kunsthulp vereischte; verder alle vrouwen met organische gebreken en bovendien zulke, bij wie vermoeden van mogelijke besmetting bestond”. Al deze kraamvrouwen werden in een ziekenhuis verpleegd en waren dus tegen schadelijke invloeden, die daarbuiten meermalen, zelfs in gevallen als de bovenbedoelde, tot teleurstelling aanleiding geven, zooveel mogelijk gewaarborgd.

Op deze vrouwen nu pasten zij een andere behandelingsmethode toe dan die, welke gevolgd werd o. a. ook bij die uitgeslotenen, waaronder zeker een niet onbelangrijk aantal gevallen van stoornis in het kraambed moesten voorkomen.

Nu nam MARTIN waar, dat er van die honderd nog dertien in het kraambed ziek werden, terwijl van de anderen, uitgezochten en uitgeslotenen doorééngenomen, uchtien en een half per honderd plachten ziek te worden.

VAN ALVENSLEBEN telde onder de gevallen, waaraan hij zijn cijfers ontleende, die mede, waarin de kraamvrouw niet vóór den 4den dag het bed verliet. Daar men aannemen moet, dat hij een vrouw, die reeds in de eerste drie dagen ziek geworden was, niet liet opstaan, waren dus zijn gevallen tweemaal gezeefd. Van de honderd werden er tien ziek, tegen zeventien onder het tot.al. Hoevelen van deze zeventien reeds ziek werden vóór den 4den dag wordt niet vermeld.

Nu zou een ander, alleen met deze cijfers rekening houdende, aanstonds zeggen: laat ik mijn methode haastig opbergen, want zij schijnt bijna even nadeelig te werken als al die andere ziekteoorzaken te zamen; deze onderzoekers echter roemen haar integendeel, al zeggen deze cijfers strikt genomen slechts, dat iemand, van wie men dat heelemaal niet verwachten zou, daarbij ziek kan worden.

Men verontschuldige deze spotternij; maar deze quasi-statistiek lokt daartoe uit. Als men twee gelijke honderdtallen had uitgezocht en de eene groep onder het oude, de andere onder het nieuwe regime had gebracht, dan hadden de aldus verkregen cijfers vergeleken mogen worden.

Als men zelfs nog maar had gezegd, in welk percentage onder het totaal der behandelde kraamvrouwen vermoedelijk de goede risico's, op wie de nieuwe methode nu werd beproefd, zouden te vinden zijn geweest, dan zou nog omtrent haar invloed eenige berekening mogelijk zijn gemaakt.

Nu echter speelde men met de cijfers een gevaarlijk spel.

Ik herhaal, dat ik mij van een oordeel over de behandelingsmethode onthoud. Ik heb slechts dit voorbeeld eens willen gebruiken als waarschuwing. Wie temperatuurswaarnemingen wil doen, moet weten, hoe hij den thermometer moet gebruiken.

J. MENNO HUIZINGA.

Amsterdam, 22 Dec. 1908.

Naar aanleiding van het ingezonden stukje van collega WINKEL, (Jaargang 1908 II, bldz. 2091) zou ik het volgende willen opmerken.